

Владимир Сис и България

Често в контекста на бъдещето ни се налага да проследим жалоните по изминатия път и да поставим въпроса за забравените български традиции в културното сближаване и сътрудничество; да обмислим и дискутираме възможностите за тяхната актуализация; да отдадем заслуженото на стотиците стари и най-нови ПРИЯТЕЛИ НА БЪЛГАРИЯ.

Един от тях е ВЛАДИМИР СИС – чешки журналист, публицист, изследовател и искрен българофил, доказал на дело в най-трудните за България моменти на национални катастрофи и крушение на лелеяните идеали голямата си непреходна любов към България и народа.

КОЙ Е ВЛАДИМИР СИС?

– задава въпроса в „България“ в броя си от 14.XII.1918 г. и с голяма редакционна статия на първата си страница дава отговор на заинтригуваните си читатели.

Роденият на 30.VI.1889 г. в с. Маршов до Бърно Владимир Сис е човек „на дълга и честта“, верен на взетите решения и избрания път; човек с бистър ум и бърза мисъл, със силна воля, самоотвержен, доблестен, смел, изключително грижовен съпруг и приятел, всеотдаен към хората.

Младият мъж удивлява и покорява с разностранните си трайни интереси и дълбоки познания, защото вече е признат историк-археолог, етнограф, лингвист, писател, изкуствовед, преводач, владеещ над 15 езика. Той е известен пътешественик, обиколил по свое желание и по волята на съдбата цяла Западна Европа, Русия, Балканския полуостров с Атон, Турция, Египет, Либия, Палестина, Йерусалим, Халкидики, Синай, остров Самос, Судан и Мала Азия. Владимир Сис бързо покорява всяка аудитория с изключителната си ерудиция, анализаторски способности и личен чар не само като възторжен революционер-демократ, член на Младочешката партия на К.Крамарж, но и като опитен дипломат, изпълнявал деликатни и опасни мисии в полза на България, Чехия, Словакия, Русия и Великобритания по време и между двете световни войни.

НО ВЛАДИМИР СИС Е ПРЕДИ ВСИЧКО ТЪРСЕЩ ЖУРНАЛИСТ И ПУБЛИЦИСТ.

По време на Балканските войни (1912–1913 г.) е военен кореспондент на в. „Народни листи“ – Прага. Той става пряк свидетел на шеметно развиващите се събития и ги отразя-

ва точно и умело с над 20 свои статии, събрани по-късно в книгата „**Z bulharského bojiště**“ («**От българското бойно поле**», 1913 г.), претърпяла две издания в Чехия, станала библиографска рядкост, но и до днес непреведена и непозната за съвременните специалисти и широката аудитория у нас! Като послание към поколенията и завет за безкомпромисно търсене и утвърждаване на истината можем да приемем новооткритите за историците *два лични албума на Владимир Сис с над 550 уникални фотографии* от времето на Балканските войни (1912–1913 г.)** Подредени в хронологичен ред и надписани лично от него, те представляват своеобразна фотоепопея на българския триумф по бойните полета от 1912 г. и разкриват крушението на надеждите на народа при погрома от 1913 г., запечатани в съдбовния исторически миг – точно, конкретно и най-вече непреднамерено от фотообектива, доказващи сериозни професионални умения и възможности.

Владимир Сис не е забравил да заснеме и остави за историята безкрайните редици на безименни гробове или паметници на прославени български герои патриоти, издигнати по полята и планините на Отечествово и бойните полета извън него. Наред с фотографиите, посветени на армията ни, командния състав и отделните служби /санитарни, тилови и пр./, в албума се срещат и снимки по новата тема, наложена от военното време – „*бежанците*“.

Младият журналист ни е „препаратил“ през времето потресаващи картини от трагедията на прокудените или изоставени в „чуждата“, т.е. родната им земя българи, от тъжните бежански колони и лагери, безсмислените жестокости зверства... Владимир Сис само за един миг е хванал в обектива ужаса в детските очи пред страшната сеч, извършена пред тях на прага на дома им или безкрайното и неопишуемо отчаяние на вдовицата, прегърнала, вцепенена от ужас, децата си пред окървавеното тяло на баща им...

Владимир Сис като военен кореспондент, декември 1912 г.

Но тогава, когато всеки друг народ
би се отчайвал и молил за милост,
българинът остана горд и велик в нещастията
си...

И тогава към моето възхищение
се присъедини и уважение и обич
И аз повдигнах гласа си в защита
на българската чест. Гласът ми –
може би – беше слаб, но искрен.
Това е историята на моето
Българофилство.

Не величието на победителя –
а величието на мъченика вдъхна
ми обичта към България!

Това е отговорът на въпроса, задаван
вече 90 години... от приятели и „до-
брожелатели“ на България за Влади-
мир Сис, който в името на истината
преминава през горнилото на клевети-
те и хулите и заплаща с живота си
правото да обича и мисли свободно.
В течение само на две изстрадани го-
дини (1913–1914) той използва и по-
ставя силата на словото си в защита
на една истина, посветена на Бълга-
рия. Малко по-късно, с уникалните
си фотографии от времето на Балкан-
ските войни (1912–1913г.), Владимир
Сис я претворява в образи, а на 1
юли 1915 г. я одухотворява с тази си
искрена поетична изповед...

ТРАГИЧНАТА ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД ГОДИНА НА ПАДЕНИЕТО – 1914 Г. ЗА ВЛАДИМИР СИС Е ПОДЧЕРТАНО ДВУПОЛЮСНА.

Всеотдаен и горещ застъпник на
хуманни идеали, Сис изживява тежко
заедно с народа ни трагедията на по-
грома от 1913 г. „Дълбоки са раните,
които останаха по тялото на България
от войните с Турция и съюзниците.
Най-напред раните трябва да се изле-
куват“ – отбелязва Сис. Верен и ис-
крен приятел, той знае, че животът
му е свързан с трагедията, душевния
и морален трус, несгодите, които
трябва да преодолее българският
народ, преживял само за две години
възхода и падението; трагедията на
стотиците хиляди бежанци, проку-
дени от родните огнища, очакващи
справедливост; кошмарът на пого-
ловната сеч и гавра, изгорелите и оп-
устошени селища по пътя на войната,
хилядите безкръстни гробове. Но
Сис вярва, че „българският органи-
зъм е силен“, а трудолюбивият народ
е и героичен. Сега България иска да

Ужасът на войната. Демирхисар 1913 г.

докаже на Европа, че нейният народ
е културен, здрав и не стои по-долу
от другите европейски народи“. Като
опитен журналист той отчита
точно „цената на времето“ и улавя
безпогрешно посоката на диплома-
тическите вихрушки и политическите
ветрове, които за съжаление с под-
крепата на Русия и Великобритания,
се насочват против втората му ро-
дина. След подписването на Буку-
рещкия мир от 28.VII.1913 г., когато
скалата на екзалтиращите страсти на
съседите ни сочи най-високо ниво
а в Европа скъпо платената от тях ин-
формационна завеса закрива истина-
та за изтерзаната България, Владимир
Сис не се страхува да застане в нейна
защита.

Като *честен професионалист* той
гневно клейми вероломството на
съседите – довчерашните съюзници,
издигнали „златните информационни
барикади“ между европейското об-
щество и България. В знак на протест
срещу лъжите и хулите на враговете
и, в името на справедливостта, бърза
да пише и публикува всичко, което
знае в защита на България, която
малко преди войните по примера
на английския си колега Дж.Баучер
избира за своя втора родина. Така
1914 г. се оказва изключително тежка,
но и плодотворна за журналиста
и публициста Вл.Сис. В рамките само
на тази година той подготвя и издава
пет(!) книги.

В името на истината, още в края на

1913 г. той се съгласява да бъдат
публикувани в сп. „Народ и армия“
с редактор Д.Мишев, макар и нео-
бработени, части от фронтовия му
дневник. През 1914 г. записките изле-
зат в Прага като книга под заглавие
„**Kritické dny Bulharska**“ (**Критични-
те дни на България. Дневник на во-
енния кореспондент**) (Сис, Вл. 2005:
23–180). Изданието представлява
рядък документ от особена важност
за събитията от Междусъюзниче-
ската война, след която страната ни
претърпява първата национална
катастрофа. Това е книга-посвещение.
Безсмислието на братоубийствената
война и възхищението от доблестно-
то и твърдо държание на българския
войник, откърмен и възпитан като
искрен патриот и родолюбец, намира
израз в новата художествено-доку-
ментална книжка на Вл.Сис „**Ние**“,
посветена на българската майка.
След подписването на Букурещкия
мир за честният рицар на перото
и истината Владимир Сис настъпва
периода на **«арестуваните книги»**.
По време на преговорите за мир
в румънската столица, когато скалата
на екзалтиращите страсти на съсе-
дите ни сочи най-високата точка,
а в Европа скъпо платената от тях
информационна завеса закрива
истината за изтерзаната България,
Вл. Сис, без да се страхува от нови
покушения, издава в Прага новата си
книга „**Makedonie**“ (**Македония**), която
веднага е конфискувана от австро-ун-

гарските власти. (Сис, Вл. 1914: 3–243). Като художник той привлича своя дългогодишен приятел и съмишленник проф. Иван Мърквичка, който рисува оригиналната и уникална картина на корицата. В своята научна работа Сис изцяло защитава българската позиция относно този район на Балканите.

Книгата „*Mazedonien*“ (Македония) на Владимир Сис, богато илюстрирана с автентични документи и фотографии, е преиздадена на немски език в Швейцария през 1918 г. именно поради силата си на неопровержим документ. Нейната поява става със съдействието и помощта на българското Бюро по печата в Цюрих, което се опитва да запознае по-задълбочено и обстойно западната общественост с обосновката на изразените от българска страна териториални претенции.

През същата 1914 г., за да даде цялостна и задълбочена представа за съдбовните процеси, развиващи се на Балканите и ратниците на мирното добросъседско съжителство, както и да сподели своето виждане за бъдещото умиротворяване на този „барутен погреб в ъгъла на Европа“, Вл. Сис подготвя за печат **петата си**, „малка книжка-15 коли най-много“, наречена „*Nový Balkán. Druhé vydání*“, («**Нов Балкан**», второ издание), която дълго води борба за „правото си на живот“.

По време на пребиваването си в България до 1920 г. Владимир Сис пише и сътрудничи в почти всички български вестници и списания. Той неуморно продължава да осведомява чешката общественост за живота на „онеправданата и разграбена от бившите съюзници горда България“. За ради своите пробългарски позиции Сис три пъти е обект на покушения от страна на сръбските и австрийски тайни служби. (Златева, А. 2005: 600). Не по-малко активна по това време е и дейността му като общественик. Радетел на искрените и безкористни отношения между славянските народи, от 1915 г. той се включва активно в дейността и проявите на Славянския комитет в България, на който от 1925 г. става почетен член. Вл. Сис е един от основателите на Българо-чешката взаимност в София – 1918 г. и Чешко-българската взаимност

в Прага – 1924 г. В тях той привлича много от най-известните свои съвременници. Името му на честен журналист и родолюбец става изключително популярно след като написва през 1915 г. и публикува първия чешки *Меморандум* до ръководителите на великите сили от Съглашението с искания за държавна самостоятелност на Чехия и Словакия, както и от така ползотворната му работа за възстановяване и разширяване на традиционно добрите отношения между двете ни страни във всички сфери на живота. (Готовска-Хенце, Т. 1996: 41, 48–50). Заедно с проф. Б. Пенев, д-р К. Кръстев, Ст. Чилингиров и С. С. Бобчев той организира грандиозно честване на Ян Хус в страната ни по повод 500-годишнината от рождението му. По този повод той публикува в София научно-популярната си книга „Ян Хус (1414–1915)“ с предговор от Ив. Вазов. (Сис, Вл. 1915: 3–15). Почти неизвестен е и неговият принос за изясняване пред чешката и западна общественост справедливите искания на България при сключването на Ньойския мирен договор. До сега този въпрос не е бил обект на самостоятелни изследвания. А в страшните години на следвоенния мир, спечелил с достойното си и честно отношение към страната ни доверието на българския интелектуален елит, Вл. Сис става негов пратеник в Чехия с молба за съдействие и защита. Преоблечен като репатриран офицер, той успява след твърде рисковани ситуации да стигне до Прага с изготвения от българските научни и културни дейци Поздравителен адрес до президента на новообразуваната Чехословашка република, оформен в старобългарски стил от Иван Мърквичка. Той представлява искрен протест срещу подготвяния погром над родината ни по време на предстоящите мирни преговори. В него обаче те изразяват и надеждата, че нова Чехословакия ще установи така важните за България дипломатически отношения с нея. Осъществяването от Вл. Сис срещи с първия президент на новосъздадената Чехословашка република д-р Т. Г. Масарик и с министър-председателя Е. Бенеш са изключително ползотворни. (Василев, В. 1972: 9; в. Мир 15.V.1930 г.).

ВЛ. СИС Е ПЪРВИЯТ ПРЕСАТАШЕ НА МЛАДАТА ЧЕХОСЛОВАШКА РЕПУБЛИКА У НАС.

Неговата далновидност, перспективно мислене и организаторски талант намират реализация в нови, интересни и мащабни инициативи, чрез които да се осъществи по-тесен контакт между нашите два народа – особено в икономиката и културата. В началото на 1920 г. започва подготовката на голям Стопански алманах „България“, съобразен с европейските стандарти, за да подпомогне икономическите контакти на Западна Европа с България и който по чисто конюнктурни причини за съжаление не успява да издаде. Заедно с чешкия търговски консул в Русе А. Прохазка и гл. редактор на в. „Северно ехо“ – Плевен П. Попов той организира 4 специализирани екскурзии за финансиста, земеделци, учители и индустриалци до Чехословашката република по Дунава, който винаги е смятал за „река на славянското братство“. (Златева, А. 2005: 413–414). През 1929 г. той запознава европейската общественост с грандиозния мирен протест на българския народ срещу 10-годишните Ньойски окови, осъществен като пренасяне „Свещения огън на българските царе“, запален в Преслав и пренесен щифетно през цялата страна до София под тържествения неспирен звън на камбаните. (Златева, А. 2006: 453).

ТОЙ ОСТАВА ВЕРЕН ПРИЯТЕЛ НА БЪЛГАРИЯ И СЛЕД ОКОНЧАТЕЛНОТО СИ ЗАВРЪЩАНЕ В ОТЕЧЕСТВОТО ПРЕЗ 1920 Г.

На него дължим организирането на голямата изложба на български художници в Прага през 1926 г. (първа по рода си в централна Европа) и голямата „Изложба на българската книга“ от 1934 г., организирана в Чехия със съдействието на Чешко-българската взаимност и Вл. Сис. Не малък е неговият принос за утвърждаване името и престижа на българските академични дружества в Чехословакия. Всепризнати от съвременниците му, но почти неизвестни днес са многобройните му студии и статии, с които той представя пред чешката публика както класиците на българската литература и изкуство, така и творци на българската

наука и култура, с повечето от които поддържа лични контакти. Такива са: проф. Ив.Шишманов, проф. Мих. Арнаудов, проф. Ал.Теодоров-Балан, проф. В. Златарски, проф. Й. Иванов, проф. Л.Милетич и пр. Последният с писмо от 16.XI.1924 г. уведомява Вл. Сис, че смята да го предложи за член на БАН от страна на Историко-филологическия факултет.

Със задълбочени обзорни статии и преводи от български на новоизлезли в София художествени творби Владимир Сис неуморно запознава чешките читатели с утвърдените имена на българската култура. Между тях са: Ст.Чилингиров, Е. Багряна, Хр.Цонев Минев-Борина, Дора Габе, Кирил Христов, Б. Пенев и др. Активен журналист, публицист, преводач, изкуствовед, историк-изследовател, общественик, дописен и почетен член на Славянския комитет, Вл.Сис неизменно се отзовава на всяка една покана за осъществяване на контакти между нашите две страни. Той участва в почти всички съвместни юбилейни или възпоменателни сборници за забележителни дати от българската военна или гражданска история, или посветени на известни български или чешки политици, държавници, пълководци или общественици. (Палигорова, Зд. и Къева, Цв. 1996)

По доклад на военния министър генерал-лейтенант Вълков от май 1925 г., цар Фердинанд награждава Владимир Сис с орден „За граждански заслуги“ I ст. като „неуморим и верен защитник на българската национална кауза“. (ЦВА, ф.22, оп.1, а.е.33, л.1-8).

През 1928 г., след голямото земетресение в България, Вл.Сис събира с подписка на своя вестник „Нродни листи“ и предава като помощ за пострадалите колеги-интелектуалци над 600 000 крони. По предложение на Ст.Стамболов, общински съветник и член на Дома, с тази сума се построява Дом на изкуствата и печата (днес Радио Пловдив). По покана на Градския съвет на Пловдив Владимир Сис присъства на „първата копка“ на Дома. (Маринов, А. 2000: 53-68).

През 1936 г. Вл.Сис е един от инициаторите за подписването на Българо-чешко съглашение по печата между

чешките журналисти и Дружеството на столичните журналисти и е начело на делегацията, пристигнала у нас за II работна конференция през септември същата година. По покана на ръководството на българската журналистическа Федерация (ДСЖ и Съюза на провинциалните професионални журналисти) групата посещава градовете Пловдив, Горна Оряховица, Търново, Варна, Несебър, Плевен, Стара Загора, където са организирани много срещи за взаимно опознаване и установяване на преки професионални контакти с местните журналистически групи. (Тодорова, С. 2004: 107; Златева, А. 2006).

ПО ВРЕМЕ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА КАТО ИСТИНСКИ ДЕМОКРАТ ВЛ.СИС АКТИВНО УЧАСТВА В АНТИФАШИСТКАТА БОРБА, НО ОТКРИТО НЕ ОДОБРЯВА НАЛАГАНЕТО НА СТАЛИНИЗМА В СТРАНИТЕ ОТ Т.Н. „СЪВЕТСКИ БЛОК“; ПОРАДИ КОЕТО МУ Е ОТНЕТА ЖУРНАЛИСТИЧЕСКАТА КАРТА.

През 1949г. е арестуван, а през 1950 г. по инсцениран политически процес Вл. Сис е осъден от Държавния съд на Чехословакия за „държавна измяна и шпионаж“ на 25 г. строг тъмничен затвор.

Умира на **2.VI.1958** г. в крепостта Леополдов – най-тежкия и злокобен затвор в Чехословакия.

И след смъртта си Вл.Сис **13 години** е „арестуван“... и остава зад стените на крепостта!!!

На 11.IV.1969 г., по искане на Съюза на чехословашките писатели, делото на Вл.Сис е преразгледано от Пражкия областен съд и той е реабилитиран посмъртно.

През 1971 г. е разрешено на съпругата му да бъде погребан в семейната гробница.

В България спуснатата информационна завеса за него е толкова плътна, че искреният българофил Вл.Сис **задълго е забравен, защото е бил забранен...**

Именно поради това военният дневник на Владимир Сис, „КРИТИЧНИТЕ ДНИ НА БЪЛГАРИЯ“, който той поднася „с преклонение“ на Българската армия, бе преведен и намери своя адресант едва през 2005 г., а другите две книги-изповеди, посветени на България и славните български герои от Лозенград, Чаталджа, Булаир и Одрин – **Z bulharského bojiště**, («От българското бойно поле») и **„Nový Balkán“** («Нови Балкани»), написани „с уважение“ в името на истината и защита на справедливата национална кауза на България, все още не са преведени и остават непознати и до днес за българските специалисти и общественост.

Д-р Ани Златева

Институт по история – БАН
Публикува се със съкращения

Прощаване с другаря, 1912 г.